

ZINEMA

LIMELIGHT ("CANDILEJAS"). Iritziak berezi dabilta. Ez-tut bear baiño geiago esan uste, ikusle geientsuen —goiko eta beekoen— gogoko izan dela esatearekin. Eta ori ez emen bakarrik, nondinai datozkigun berriak oi baiño gezurtiagoak ezpadira. Zenbait kritikok, berriz, arrera uzkurra egin diote. Leengo Charlot izaki gogoan, Baroja'k XIX'gn. mendeko literatura bezala, eta gaurkoa eskasa arkitzen aren ondoan.

Besten aburuak beste, goazen gauzei apur batez gere begiz, betaurrekorik gabe, begiratzera. Egunean eguneango kritikak, nork nai daki ori, eztu zuzen irizten askotan, ez geienetan ere bearbada. Guri ere, okerreanean, jakintsuenei gertatu zaiena berbera gertatuko zaigu: erdiz-erdi uts egitea. Ala balitz, litekean bezala, ezkeundeke lagunarte txarrean. Baditeke, ordea, alabe-arrez besteak oker egotea ere. Lasai abia gindezke, beraz.

Teknikaren aldetik esankizunik eztago. Ortan Chaplin'ek bulda berezia izan du beti, leen eta orain. Eztu, besteen antzera, kamera batetik bestera gelditzeke mugi-bearrik, ikuspide berrien billa. Orrexek arritzen ginduen orain arte, kritiko asko-jakiñak eta gu. «Begira, esaten ziguten, eztu orrek besteen gisa apainduri aberatsen bearrik. Bizpairu xatar naikoak ditu ikusgarri agertzeko.»

Izketarena, beste kontua da. Soifua, eta arekin batean itza, agertu zenean zineman, leengo mutuan iraun zuen Charlot'ek. Gogoan daukat nola zioten orduko maisu ikasiek: «Egiazko zinema, zinema utsa, ixilla da berez; eztu itzaren bearrik. Zinema jator onek, Chaplin'enak, aski ditu orain ere zeifnuak eta imintzioak, irudi soilla, itxurazko edergarri berri oriek jantzi gabe.» Baiña Charlot bera, urteekin, asi zen etsaiagana urbiltzen. Ta azkenean, nork esan, iñor baiño berritsuago azaldu zaigu. Zaarra itzuna izaki nonbait.

Aitzakiak aise billatuko lizkiokete, ordea, nai balute. Neurritz gairiko gizona, genioa —itz ori amaika aldiz entzuna dugu—, ezta besteen legeetara makurtzeko sortua. Nola orduan uka zerok eman dizkiozuten eskubideak? Itzegin nai duelako?... Uztaiozute gizonari itz-aspertu bat egiten, atsegin ezpazaizue ere.

Melodrama omen da. Itz beldurgarria, euskaldunen artean («Damua garaiz» eta) guztiz ezaguna. Naikoa litzake ori entzutea txunditurik gelditzeko. Naikoa litzake, oroimena arras galdu bagendu. Noiz ezta izan melodrama ugari Chaplin'en zineman? Beti izan da negartia, parre-algara eta negarra elkarrekin naasiak ibilli dira. Eta ez biotz-ukitu ixilla, irri-parre goibela, malkoixurtze nabarmena baizik.

Eta badu negarbidetara oraingoan, ifioiz izan badu. Zaarra begiramen-zur omen dabil, berak dionez. Orregatik edo, antzez-tokirako utzi ditu pailasokeriak —txarlotkeriak—, berebizikoak badira ere. Andik kanpora, estalki urria du Charles Chaplin'ek Calvero'ren izena. Chaplin berbera agertzen zaigu eta Chaplin berbera mintzatzen. Negu-miñeko otzikara ezur-muinetan nabaitzen badu ere, adierazi nai digu zein diren goxo oraindik udazkenburuko egun epelak, bere laburrean zein eder. Illunabarrak, udazkenak —eta gau-neguen itxuraren azpian izkututzen zaigun erioztzeak— zirrara ezti-mingotsa zabaltzen digute biotezan, egun-sentiatik eta udaberriak ez bezala.

Bere buruaz ari zaigu emen Chaplin. Beera-bear ori, zaartu eta il-bear ori, guziona da, baiña berea batipat. Lotsarik gabe? Ala bear ere. Film au, bakoitza bere arabera eta neurrira, San Agustin edo Rousseau'ren Aitorkizunen saillekoa dugu. Ezta artean zinemak olakorik egin, ezta egingo ere berealakoan, ezpaitu ifiorik, askoren eta batez ere diruaren mendean dagoen mundu artan, ortarako erarik erraz izango. Baiña, leena eta agian azkena izanagatik, zer dela-ta uka zinemari literaturari onesten dioguna?

Beste film bat egiten ari omen da Chaplin. Zer esan diezaguke, azken itza esan ondoan?

NOUS SOMMES TOUS DES ASSASSINS. Lotsagarria den edo ezten, film au gogoz ikusi dugula aitortu bear. Egunoroko egaztijateak okitzen omen gaitu azkenean. Eta gure zineetan egunoro maieratzen diguten jakia ezta, egia esan, egaztikia. Bein beintzat, besterik ezpada, gure alda-naiak arkitu du non ase.

Ezkera orain oi den bidetik abiatuko: gertakizuna poliki jostia dagoela, olakoren lana arrigarrizkoa dela, besteak ere ainbestean egin duela, eta abar. André Cayatte'k etzuen ifioren jolaserako egin film au, orren bidez mandatu bat —gaur esaten den

bezala— zabaltzeko baizik. Ikusleak astindu nai ditu eta lazki marruskatu, ez balakatu. Betiko leloak utzirik, beraz, ez tirudilan alferra dakarren mandatu orri begiratzea eta batez ere gurean izan duen arrerari.

Cayatte kontentagaitz orietakoa duzute eta gauza batek kezkauden du aspaldian. Etzaio nonbait iruditzen legeak ongi jarriak daudenik edo, obeto esan, etzaio iruditzen legearen zigorra bear bezala dantzatzen denik. Esate baterako, eriotzez iltzen ditugu, Detxepare'k zionez, gaizkillerik okerrenak. Ongi dagoen ala ez, zalantzan jarri da, eta zalantzan jarri nai ginduzke. Gauza bat nai liguke ikuserazi, besteak beste: goragoko «ditugu» ori eztela mintzatzeko modu utsa, «guk» iltzen ditugula alegia, ez tituela «beste norbaitek» iltzen.

Bijoaz aurretik oar batzu. Eztugu orrenbestez esan nai berearekin bat gatozenik. Ara zergatik. Film eta novela tesisdunak baiño bide zuzenagorik ez ote dago auzi naasiak garbitzeko? Esaten digutenaren zai itsu-itsuan bagaude, egun ona biar ara ibiliko gera, orbela aizetan bezala. Orain eskola billa, presondegi ordez, gizarteak eta azibide txarrak gaiztotu dituen gaizkilleentzako; urrengoan, urkamendia edo gillotina gutxietsirik, gizonak laurdenkatzen zituzten aldi eder aiekin ametsetan. Eta, errukiak garamazkien ezker, esan dezagun gizona, bereala il bearean, 30 urtean usteltzen edukitzea badaezpadako errukia iruditzen zaigula. Egia ere da, bai, gaizkille ustekoa gaizkille eztela agertzen denean, ez tirela gauzak, urkatu ondoren, erraz antolatzen.

Orain, ordea, eztigu ajola Cayatte zuzen ala oker dagoen jakiteak. Gauza batean zuzen dago, ifolaz ere. Zuzentzan ere, lanbanaketa sortu dugu beste galetan bezala, edo besteetan baiño leen bearbada. Gaizkille ustekoa batek atzi, besteak gorde giltzapean, besteak kondena, besteak urka... eta besteak, guk alegia, egunkarietan irakur. Badugu denok, esaten digu Cayatte'k, bai gerok ere, zer ikusirik auzi orretan. Ez geroi —gogorrangoak ikusi izan dira— gerta dakigukelako bakarrik. Ez; ez telako aski gaifera gizon bati, urkatzaillari, erru guztia egozte eta ura gizartetik baztertzea. Gerok urkatu bear bagendu, alegia, pentsatzen dugun baiño astiroago pentsatuko gendukeala, bein ta berriro, zertan ari geran.

Gure jendeak eztu, dirudienez, gogoko izan film au: eztu luzaroan iraun beintzat. Zenbait gauza ez omen ditu ikusteko atsegin. Kritikak ere, Donostia'ko kritikaz ari naiz, naigabetsua zelako edo, eztu deus askorik esan. Jendeak nai duena ematen

omen zaio emen jendeari. Obeki esana legoke, apika, eman nai diotena eskatzen oitu dutela jendea.

Aldi onetan zenbaitek erri xeeari —populuari— azken itza eman nai badio ere, zertan eta arte-gaietan, elitzake arritzeko erri xeeak gai kaxkar eta belaxketara jotzea. Gure kritikarekin arrituko giñake, arrimena aspaldi galduak ezpafiña. Gizona gizonari dagokion legez jokatzeko arritzeko gaitu, egia esan, bestek ez bezala. Ez ote genduen ikusi nola joan zen «Monsieur Vincent» —etzen film txarra— tximistak egiten gure artetik, karitateari buruz zalaparta geiegitxo ateratzen zuelako edo, gure kritikak, edozein «Sor Angélica» edo «Madre Alegria» laudorioz betetzen duen kritika orrek, txintik esan gabe?

Langilleak atsedena merezi du, ezin gagozke beti gora begira: egia. Geienei atsegin zaigu, nekatuak gaudenean, «denbora-paxako» uskeriak ikustea: egia ori ere. Baiña noizean bein, orain Cayatte'k bezala, guziori dijoakigun auzi larri batez mintzatzeri datorkigunak ere arreta pixka bat merezi du gure aldetik.

Gure kritikoek bere eginkizunari eta bere erantzunbearrari, bein edo bein bederen, begiralditxo labur bat opako baliote, elukete noski geiegikeririk egingo. Ezta aski sarrera doarik izatea. Maisutza ori bere gain artu duten ezkerero, gidaritza dagokie, ez artaldearen atzetik ibiltzea. Eztaude gonak laburxkoak edo luzexkoak diren esateko ere. Aukerako gona-neurtzailleak baditugu, aukerakoak eta ugariak, beste zeregiñik gabeak, ortarako apropos jarriak. Jendeari bere lo nagian iraunerazteko eztugu kritikaren bearrik: gerok gera ortarako aski eta geiegi. Jendea esnarazteko bear dugu kritika. Bestela, itsua badabil itsu-mutil, ongi jaloak gaude.

L. M.